

Apostolskie dziedzictwo. Początki chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie (1908–1916)

Marcin Rzepka

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

An Apostolic legacy. The beginnings of Pentecostal Christianity in Iran (1908–1916)

Abstract

The development of Pentecostal Christianity in Iran in the years 1908–1916 was connected above all to the activity of the Assyrians living in the south-western part of the country, and especially the area surrounding the city of Urmia. At the turn of the 20th century, this relatively small area became the subject of numerous Christian missions – Catholic, Presbyterian, Anglican and Orthodox – which had a significant influence on the region's religious structure. On top of its religious activity, the thriving and very active Presbyterian mission, founded in 1835, contributed to the region's cultural revival by establishing a network of schools. It also offered the opportunity for continued education in the USA, something which Andrew Urshan benefited from in the early 20th century. Having connected with the Pentecostal movement during his stay in the USA, he founded the Persian Pentecostal Mission in Chicago, giving himself the task of propagating Pentecostal experiences among Assyrians in Iran. As early as 1908, Urshan's associates travelled to Iran, whereas he followed several years later, in 1914. However, the political situation connected with the outbreak of the First World War and military actions in northern Iran meant that missionary work was impossible. The mission broke up, and ceased to operate in 1916. It was significant particularly for its attempt to combine Pentecostal experiences with the history of the Assyrians themselves – as Urshan's writings testify – and for its efforts to remind them of, or rather restore, the apostolic legacy.

Key words: Pentecostalism, Assyrians, Andrew Urshan, Iran, Urmia

Słowa kluczowe: pentekostalizm, Asyryjczycy, Andrew Urshan, Iran, Urmia

Postulat „nowej historii” w badaniach nad chrześcijaństwem pentekostalnym pojawiający się w pracach współczesnych badaczy wskazuje na konieczność zmiany dominującego dotąd paradygmatu, każącego upatrywać początki ruchu w wydarzeniach z Topeka i Azusa Street, na bardziej globalny, akcentujący rolę lokalnych wspólnot oraz Kościołów w rozwoju ruchu. Niewątpliwie zaletą takiego podejścia jest uka-

zanie odmiennych – choć rozwijających się równolegle – ośrodków we wczesnym amerykańskim pentekostalizmie, a przy tym podkreślenie równorzędności, a nawet uprzedniości występowania fenomenów konstytutywnych dla tego nurtu chrześcijaństwa, towarzyszących różnym formom ożywienia religijnego w Azji i Ameryce Południowej na przełomie XIX i XX wieku¹.

Redukowanie znaczenia Stanów Zjednoczonych w owej globalnej perspektywie bynajmniej nie neguje ich roli w inicjowaniu lokalnych i niezależnych historii pentekostalnych. Skłania jednak badaczy do wykorzystania odmiennych metod badawczych, w tym dyskursu postkolonialnego, w studiach nad owym nurtem chrześcijaństwa². Allan Anderson, kładąc nacisk na konieczność przyjęcia perspektywy historii oddolnej (*history from below*), zauważa trudność wynikającą z braku materiałów, które znacząco reprezentowałyby społeczności rozwijające się poza dominującym – a więc amerykańskim – ruchem zielonoświątkowym. Sugeruje, by w badaniach bogatej literatury – tak charakterystycznej dla wczesnego rozwoju pentekostalizmu – koncentrować się na tym, „co pomiędzy, co między wierszami”, tak aby odkryć specyfikę i wyjątkowość lokalnych form przebudzenia religijnego w odmiennych kontekstach kulturowych³.

Pytanie o początki chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie⁴ sprowadza się zatem, przy uwzględnieniu sugestii Andersona, do poszukiwania zarówno specyfiki tego nurtu w kontekście irańskim, jak i jego zależności od doświadczeń amerykańskich. Konieczne jest jednak wprowadzenie pewnych założeń wstępnych dotyczących samego kraju – Iranu⁵ – oraz proponowanych ram czasowych.

Otóż w przypadku Iranu, którego populacja na początku XX wieku – jak się szacuje – wynosiła mniej więcej 8 milionów⁶, rozwój pentekostalizmu związany jest

¹ A. Anderson, *An Introduction to Pentecostalism*, Cambridge 2004; *idem*, *To the Ends of the Earth. Pentecostalism and the transformation of World Christianity*, Oxford 2013; C. van der Laan, *Historical Approaches [w:] Studying Global Pentecostalism. Theories and Methodes*, A. Anderson et al. (ed.), Berkeley 2010, s. 202–219.

² I.G. Chetty, *Towards a postcolonial Pentecostal historiography: ramblings from the south*, „*Studia Historiae Ecclesiasticae*” 2009, nr 35/2, s. 337–351; E.N. Newberg, *The Pentecostal Mission in Palestine. The Legacy of Pentecostal Zionism*, Eugene, Oregon 2012.

³ A. Anderson, *An Introduction...*, s. 176–183.

⁴ W stosunkowo bogatej literaturze dotyczącej chrześcijaństwa w Iranie nie poświęcono zbyt wiele miejsca historii ruchu zielonoświątkowego. Z prac ogólnych warto wspomnieć: R. Waterfield, *Christians in Persia. Assyrians, Armenians, Roman Catholics and Protestants*, London 1973; M. Bradley, *Iran and Christianity. Historical Identity and Present Relevance*, London–New York 2008; A. Christian van Gorder, *Christianity in Persia and the status of non-Muslims in Iran*, Lanham–New York–Plymouth 2010.

Tematyka pentekostalna pojawia się zwłaszcza w nowszych pracach i związana jest z migracją Irańczyków po 1979 roku oraz konwersjami na chrześcijaństwo pentekostalne; zob. J. Leman, *A “Lucan Effect” in the Commitment of Iranian Converts in Transit. The case of the Pentecostal Iranian Enclave in Istanbul*, „*Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*” 2007, nr 119–120, s. 101–114; S. Köser Akçapar, *Conversion as a Migration Strategy in a Transit Country: Iranian Shiites Becoming Christians in Turkey*, „*International Migration Review*” 2006, nr 40/4, s. 817–853.

⁵ Konsekwentnie używam nazwy „Iran”, choć jako oficjalne określenie kraju została ona wprowadzona w 1935 r.; w pismach misjonarzy, zwłaszcza w literaturze anglojęzycznej, używana jest nazwa „Persia”.

⁶ Dane szacunkowe na podstawie literatury misyjnej z tego okresu, zob. W. Canton, *A history of the British and Foreign Bible Society*, vol. V, London 1904, s. 68; W.St.C. Tisdall, *Islam in Persia [w:] The Mo-*

niewątpliwie z aktywnością lokalnych chrześcijan – Asyryjczyków – zamieszkujących głównie północno-zachodnią część kraju. Szacuje się, że ich populacja w tym okresie osiągała liczbę około 30 tysięcy. Nazwy „Asyryjczycy” używam na określenie społeczności chrześcijan należących do tradycji wschodnio-syryjskiej, zamieszkujących tereny Iranu, odpowiada ona nazwie w języku perskim *Āsuriyān*⁷.

Wczesny ruch zielonoświątkowy na terenach irańskich miał zatem zdecydowanie etniczny charakter. Początkowo rozwijał się tylko w północno-zachodniej części kraju – w rejonie miasta Urmia, które jeszcze w pierwszym dziesięcioleciu XX wieku pozostawało centrum religijnym i kulturalnym chrześcijan Asyryjczyków. Rejon ten ze względu na długotrwałe i intensywne działania misji amerykańskich ulegał swoistej „amerykanizacji”. Misje amerykańskie niewątpliwie wpływały na rozwój wzajemnych kontaktów między Asyryjczykami a Amerykanami oraz w znacznym stopniu warunkowały rozwój nurtu pentekostalnego w tej części Iranu.

Asyryjczycy migrujący do USA z terenów Urmii na początku XX wieku spotykali się z czołowymi przedstawicielami ruchu pentekostalnego w różnych miastach Ameryki Północnej i tam też doświadczali przeżyć zielonoświątkowych. Warto również pamiętać, że działalność misjonarzy amerykańskich, w tej części Iranu sięgająca 1835 roku⁸, przygotowała grunt pod późniejsze przemiany w strukturze religijnej tego regionu.

Ograniczenie analizy do lat 1908–1916 jest podyktowane w dużej mierze rozgrywającymi się wówczas wydarzeniami politycznymi. W Iranie kulminacją zapoczątkowanych pod koniec XIX wieku zmian społecznych i reform państwowych była rewolucja konstytucyjna (1906–1911), która w pewnym stopniu aktywizowała również mieszkające w Iranie mniejszości religijne⁹. W kontekście międzynarodowym istotne zaś będzie porozumienie brytyjsko-rosyjskie z 1907 roku, dzielące obszar Iranu na strefy wpływów: północną – kontrolowaną przez cara Rosji – i południową, która stała się domeną działań Brytyjczyków. Bez wątpienia jednak najważniejszym wydarzeniem decydującym o rozwoju chrześcijaństwa pentekostalnego, zważywszy, że dominowało ono na obszarach północno-zachodniego Iranu, była pierwsza wojna światowa¹⁰. W przypadku Iranu działania wojenne objęły tereny w większości zamieszkane przez chrześcijan, znajdowały się one bowiem w rosyjskiej strefie wpływów.

---

hammedan World of to-day. Being papers read at the First Missionary-Conference on behalf of the Mohammedan World held at Cairo April 4th-9th, 1906, New York–Chicago–London 1906, s. 115. W materiałach tych znajdują się również informacje dotyczące grup religijnych (etnicznych) zamieszkujących Iran.

⁷ Zob. R. Macuch, A. Ishaya, *Assyrians in Iran* [w:] *Encyclopaedia Iranica*, E. Yarshater (red.), vol. II, fasc. 8, s. 817–825. Termin „Asyryjczycy” pojawia się w tym znaczeniu już w XIX w. w piśmiennictwie misyjnym.

⁸ J. Perkins, *A residence of eight years in Persia among the Nestorian Christian*, Andover 1843; J. Elder, *History of American Presbyterian Mission to Iran (1834–1960)*, Tehran [b.d.w.]; M. Zirinsky, *American Presbyterian Missionaries at Urmia During the Great War*, „Journal of Assyrian Academic Studies” 1998, nr 12/1, s. 6–27.

⁹ Zob. E. Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, Princeton, New Jersey 1982; D. Tsadik, *The Legal Status of Religious Minorities: Imami Shi'i Law and Iran's Constitutional Revolution*, „Islamic Law and Society” 2003, nr 10/3, s. 376–408.

¹⁰ Ten okres ma również niebagatelne znaczenie dla kształtowania się aspiracji politycznych chrześcijan tradycji syryjskiej, zob. B. Özdemir, *Assyrian Identity and the Great War. Nestorian, Chaldean and Syrian Christians in the 20th century*, Caithness, Scotland 2012.

Wydarzenia polityczne tego okresu wyznaczają niejako ramy działalności misjonarzy zielonoświątkowych w Iranie. Pierwsza grupa Asyryjczyków – zielonoświątkowców z USA związanych z Perską Misją Pentekostalną w Chicago (Persian Pentecostal Mission) – przybyła do Iranu w 1908 roku. Misję założył Andrew Dawid Urshan (1884–1967) pochodzący z miejscowości Abadżalu w pobliżu Urmii. Trudno przy tym przecenić jego znaczenie w historii chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie.

Andrew Urshan wychował się w rodzinie asyryjskiej, prezbiteriańskiej. Jego ojciec przyłączył się do Kościoła prezbiteriańskiego i mocno zaangażował się w pracę duszpasterską. Andrew wyrastał zatem w środowisku inspirowanym duchowością amerykańskich protestantów. Uczył się w szkole prowadzonej przez misjonarzy, a w 1902 roku wyjechał do USA, by tam kontynuować edukację. Przyjechał do Chicago, gdzie związał się z Kościołem Moody’ego. Opuścił jednak tę wspólnotę po doświadczeniach zielonoświątkowych i poświęcił się pracy misyjnej, zakładając pentekostalną misję w Chicago.

W 1914 roku wyjechał do Iranu, by tu wesprzeć wysłanych kilka lat wcześniej misjonarzy pentekostalnych. Wybuch wojny i bardzo trudne warunki panujące w Iranie, powodujące ogromną migrację chrześcijan z tego regionu, sprawiły, że misja ulegała całkowitej dezorganizacji. Urshan wraz z innymi chrześcijanami wyemigrował do Tyflisu. Później zaś udał się do Petersburga¹¹, a w 1916 roku powrócił do Stanów Zjednoczonych. Już po powrocie do Ameryki aktywnie promował ideę „chrztu w imię Jezusa”, walnie przyczyniając się do sformułowania zasad teologicznych antytrynitarnego nurtu pentekostalnego (*Oneness Pentecostalism*)¹². Później pracował jako misjonarz w Kanadzie w Winnipeg¹³. Ten okres jego działalności ma już zdecydowanie mniejsze znaczenie dla rozwoju chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie, choć nie ulega wątpliwości, że antytrynitarny nurt zielonoświątkowy znajduje i dzisiaj zwolenników w tym kraju¹⁴. Rok 1916 stanowi tym samym koniec pierwszego okresu rozwoju chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie¹⁵. Poprze-

¹¹ Ma przy tym istotny wkład w rozwój rosyjskiego pentekostalizmu, zob. Т. Никольская. *Русский протестантизм и государственная власть в 1905–1991 годах*, Санкт-Петербург 2009, s. 77.

¹² Zob. *A Reader in Pentecostal Theology: Voices from the First Generation*, D.G. Jacobsen (red.), Bloomington 2006, s. 151–159; D.L. Segraves, *Andrew D. Urshan: A Theological Biography*, Regent University 2011 (maszynopis).

¹³ J.H. Hall, *Urshan, Andrew David* [w:] *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*, S.M. Burgess, G.B. McGee (red.), Michigan 1996, s. 866. Korzystam również z dwóch opublikowanych przez Apostolic Book Publishers autobiografii Andrew Urshana, które odnoszą się zwłaszcza do interesującego nas okresu (do 1916 r.): A.D. Urshan, *Pentecost as it was in the early 1900's*, Portland 1987 (pierwsze wydanie 1923); idem, *The life story of Andrew Bar David Urshan. An Autobiography of the author's first forty years*, Portland 1982 (wyd. 1 1967).

¹⁴ Można przypuszczać, że doktryna ta zyskuje zwolenników wśród konwertytów z islamu, wzbudzając tym samym obawy i sprzeciw pozostałych grup irańskich zielonoświątkowców. Znajduje to odzwierciedlenie w publikacjach zielonoświątkowych wydawanych przez Irańczyków w języku perskim poza granicami Iranu; zob. A. Roszdi, *Ferqe-je monharef 'jegānebāwarān' – talim-e nādorost dar moured-e Taslis*, „Kalame” 2012, nr 71, s. 12–14.

¹⁵ Dzieje chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie proponuję podzielić na następujące okresy: 1) działalność Urshana (okres do 1916 r., którym zajmuję się w niniejszym artykule), 2) okres instytucjonalizacji Kościoła pentekostalnego w Iranie – lata 1924–1938, rozwój głównie wśród Asyryjczyków;

dza on również instytucjonalizację owego ruchu i podziały na odmienne Kościoły wynikające tyleż z różnic doktrynalnych, jak choćby wspomniany powyżej antytrynitarny pentekostlizm, ile praktycznych, związanych z odmienną wizją rozwoju oraz przywództwa.

Stawiając sobie za cel przedstawienie historii chrześcijaństwa zielonoświątkowego w Iranie w latach 1908–1916, próbuję również odpowiedzieć na pytania dotyczące: 1) zróżnicowania religijnego wśród Asyryjczyków północno-zachodnich terenów Iranu, 2) możliwości pojawienia się i rozwoju charyzmatycznych form chrześcijaństwa oraz 3) związków Asyryjczyków z wczesnym amerykańskim nurtem pentekostalnym. Wykorzystuję inspirację płynącą z postulatu Andersona o badaniu „oddolnych” historii zielonoświątkowych, świadomy tego, że w istocie ogromny materiał archiwalny dotyczący sytuacji społeczno-politycznej Iranu oraz historii misji chrześcijańskich w rejonie Urmii¹⁶ w niewielkim stopniu prezentuje interesujący nas fenomen – chrześcijaństwo pentekostalne. Materiał ten pozwala jednak określić najważniejsze cechy społeczności Asyryjczyków oraz dynamikę zmian, jakim podlegała. Z drugiej zaś strony dysponujemy pokaźną bazą źródłową w postaci artykułów autorstwa Andrew Urshana i jego listów publikowanych na łamach prasy pentekostalnej, a także jego autobiografii oraz autobiografii jego brata Benjamina¹⁷.

Pisma pionierów ruchu zielonoświątkowego w Iranie przedstawiają jego rozwój w sposób usystematyzowany i zwarty, choć niewątpliwie zbyt optymistyczny, a często wręcz naiwny. Informacje o ruchu zielonoświątkowym znajdujemy również w wielu wspomnieniach oraz autobiografiach publikowanych przez Asyryjczyków z Urmii. Mają one charakter fragmentaryczny, rozproszony. Mimo wszystko jednak pozwalają rekonstruować rozwój, zasięg i znaczenie tego ruchu w latach 1908–1916¹⁸.

Zróżnicowanie chrześcijan w regionie Urmii

Zdaniem asyryjskiej badaczki Aryane Ishayi około 1900 roku chrześcijanie stanowili 40% całej populacji regionu Urmia. Byli to Ormianie oraz Asyryjczycy. Całkowita liczba Asyryjczyków żyjących na tym obszarze wynosiła wówczas 30–35 tysięcy, z tego tylko w samym mieście Urmia miało mieszkać 600 Asyryjczyków. Spośród wszystkich 300 wiosek regionu 60 było zamieszkałych w większości przez Asyryjczyków,

---

3) okres 1959–1979 (1959 r. ma wymiar symboliczny, powstaje wówczas kościół Ormian zielonoświątkowców, którzy próbują pozyskać konwertytów z islamu); oraz 4) okres po 1979 r., po rewolucji islamskiej.

¹⁶ Korzystam przede wszystkim z pentekostalnych materiałów archiwalnych udostępnianych w formie elektronicznej przez Flower Pentecostal Heritage Center oraz korespondencji z pracownikami tej instytucji. Dzięki otrzymanemu stypendium Fundacji z Brzezia Lanckorońskich w 2013 r. miałem możliwość prowadzenia kwerend w archiwach brytyjskich, w archiwach narodowych (Kew) – Foreign Office (dalej stosuję skrót: FO) oraz The Lambeth Palace Library (daje: LPL) – archiwum Arcybiskupa Canterbury w Londynie.

¹⁷ B.D. Urshan, *Survivor. The Life Story of Benjamin D. Urshan*, Hazelwood 1990.

¹⁸ Zob. W. Mirza, *Life Story of an Immigrant* [w:] J.M. Mirza, *An Assyrian Dream: The Mirza Family Story*, Xlibris Corporation 2012, s. 292.

kolejnych 60 miało populację mieszaną – obok ludności asyryjskiej zamieszkiwali je Ormianie, Turcy oraz Irańczycy¹⁹. O wielkości populacji w tym okresie możemy wnioskować z licznych raportów misyjnych i konsularnych, które dodatkowo przynoszą wiele danych dotyczących rozwoju społeczno-kulturowego i religijnego mieszkańców. Wiemy również, że dla omawianej społeczności charakterystyczny był duży stopień zurbanizowania oraz wysoki poziom rozwoju społecznego. W dynamicznym rozwoju tego społeczeństwa można dostrzec znaczny wpływ działalności misyjnej i edukacyjnej misjonarzy amerykańskich. Misja amerykańska, prężnie się tutaj rozwijająca, nie była jednak jedyną działającą na tych terenach. Aktywność misyjną prowadzili tu również katolicy, zwłaszcza lazaryści, oraz anglikanie. Ci ostatni w ramach misji arcybiskupa Canterbury do Asyryjczyków koncentrowali się zwłaszcza na pomocy miejscowym chrześcijanom, nie zaś na staraniach o przyłączenie ich do Kościoła Anglii²⁰. Przybywały tutaj również grupy braci plynuckich, baptystów oraz luteranów. W 1897 roku swoją misję w Urmii rozpoczęli także misjonarze prawosławni z Rosji²¹.

Prowadzona przez różne Kościoły działalność misyjna ograniczała się do społeczności chrześcijan, zwłaszcza zaś Asyryjczyków, nie była zatem skierowana do mieszkających na tych obszarach muzułmanów²². W istocie misje prowadziły do znacznych podziałów w obrębie chrześcijan i swoistej migracji do różnych Kościołów, niewątpliwie przyczyniając się również do znacznej rywalizacji między nimi. Wczesna działalność misyjna Amerykanów na tych terenach była prowadzona w ramach misji zagranicznych koordynowanych najpierw przez American Board of Commissioners for Foreign Mission²³, a później, po 1870 roku, przez misję prezbiteriańską – Presbyterian Board of Foreign Missions. Wydaje się, że przez długi czas to właśnie prezbiterianie „monopolizowali” prace misyjne. Edward L. Cutts w swoim raporcie dla arcybiskupa Canterbury tuż przed rozpoczęciem pracy w tym regionie pisał, iż szkolnictwo w Urmii jest zdominowane przez Amerykanów²⁴. Rzeczywiście edukacja, rozwój prasy, druk książek oraz zakładanie szpitali stanowiły trzon ich pracy misyjnej²⁵. Jednocześnie wprowadzali oni również zmiany w strukturze

¹⁹ A. Ishaya, *Settling Into Diaspora: A History of Urmia Assyrians in the United States*, „Journal of Assyrian Academic Studies” 2006, nr 20/1, s. 3–27.

²⁰ J.E. Coakley, *The Church of the East and the Church of England. A History of Archbishop of Canterbury's Assyrian mission*, Oxford 1992.

²¹ A. Заркешев, *Русская Православная Церковь в Персии-Ирание (1597–2001гг)*, Санкт-Петербург 2002.

²² Świadczą o tym listy konsulów, m.in. list pochodzący z okresu, gdy inicjowano dopiero działalność misyjną w tym regionie, wysłany przez brytyjskiego konsula z Urmii Murraya z 3 kwietnia 1856 r. (zob. FO 78/2700), w liście tym Murray potwierdza, że aby nie wywoływać konfliktów z władzami perskimi, misjonarze nie próbują nawet oddziaływać na muzułmanów.

²³ R. Anderson, *History of the missions of the American Board of Commissioners for Foreign Missions to the Oriental Churches*, Boston 1872.

²⁴ E.L. Cutts, *The Assyrian Christians. Report of a Journey, undertaken by desire of His Grace the Archbishop of Canterbury and His Grace the Archbishop of York to the Christians in Koordistan and Oroomiah*, London 1877, s. 27.

²⁵ Odnośnie do działalności wydawniczej zob. D.G. Malick, *The American Missions Press. A Preliminary Bibliography*, Atour Publications 2008. Również autorzy irańscy dostrzegają wkład misjonarzy w rozwój tego regionu, zob. H. Anzali, *Orumije dar gozar-e zamān*, Orumije 1378, s. 451–468.

Kościół – wprowadzili model kongregacyjny i silnie oddziaływali na zmiany o charakterze kulturowym. Jest to stosunkowo dobrze uwidocznione w szkołach, które prowadzili. Jedną z siostrzycy z anglikańskiego zgromadzenia Sióstr z Betanii (*Sisters of Bethany*), które w ramach Misji Arcybiskupa zajęło się pracą edukacyjną wśród asyryjskich kobiet, wspomina o dzieciach „w amerykańskich strojach, które są bardzo zwesternizowane”²⁶. Amerykanie oferowali możliwość kontynuowania nauki w swoim kraju. Z oferty tej korzystało wielu absolwentów seminarium teologicznego w Urmii²⁷.

Stany Zjednoczone przyciągały jednak nie tylko z powodu oferty edukacyjnej: stawały się również atrakcyjnym celem migracji zarobkowych, zwłaszcza podczas nasilających się fal głodu pod koniec XIX wieku oraz z powodu zagrożenia związanego z atakami Kurdów²⁸. W XIX wieku Asyryjczycy stopniowo „odkrywali” więc dla siebie Amerykę²⁹.

Pierwszym Asyryjczykiem, który odbył podróż do USA, był Mar Johanna, biskup nestoriański. Udał się tam na zaproszenie misjonarza Justina Perkinsa. O tym wydarzeniu wspomina George David Malech w swojej pracy o historii chrześcijaństwa asyryjskiego³⁰. Książka Malacha jest jedną z wczesnych prac dotyczących Asyryjczyków, pisaną z perspektywy protestanckiej (luterańskiej). Niemalże w tym samym czasie ukazała się też praca historyka misji protestanckich na Bliskim i Środkowym Wschodzie – Juliusa Richtera. Przedstawia w niej misję amerykańską w Urmii, o której pisze:

Charakterystyczną cechą misji do nestorian są przebudzenia religijne [org: *religious rivivals*] zdarzające się dwa–trzy razy w każdej dekadzie. Pierwsze z nich nastąpiło w 1836 roku. Owe przebudzenia mają podobny przebieg. Rozpoczynają się od chłopców lub dziewcząt w szkole misyjnej i ogarniają całe miasto Urmia, a następnie w mniejszym lub większym stopniu okoliczne tereny. Wieś Geogtapa, oddalona o pięć mil na południe od Urmii, zawsze doświadcza tego błogosławieństwa. Głębokie poczucie grzeszności, gorliwa modlitwa i żarliwe pragnienie Słowa Bożego charakteryzują przebudzonych. Misjonarze często mieli problemy z kontrolowaniem owego podekscytowania³¹.

²⁶ *Archbishop's Mission to the Assyrian Christians*, „Quarterly Paper” 1891, nr 3, s. 19 [tłumaczenia wszystkich cytatów, o ile nie podaje, że jest inaczej, pochodzą ode mnie – M.Rz.].

²⁷ H.L. Murre-van den Berg, *Migration of Middle Eastern Christians to Western Countries and Protestant Missionary Activities in the Middle East. A Preliminary Investigation*, „The Journal of Eastern Christian Studies” 2002, nr 54, 1/2, s. 39–49.

²⁸ Oczywiście amerykański kierunek był atrakcyjny przede wszystkim dla uczniów amerykańskich szkół misyjnych, innym, nieco bliższym, była Rosja – zwłaszcza Tyflis; zob. M. Komakhia, *The Assyrians of Georgia: Ethnic Specifics Should be Preserved*, „Central Asia and the Caucasus” 2006, nr 3/39, s. 159–164.

²⁹ Zob. Y. Benjamin, *Assyrians in Middle America: A Historical and Demographic Study of the Chicago Assyrian Community*, „Journal of Assyrian Academic Studies” 1996, nr 10/2, s. 18–46.

³⁰ G.D. Malech, *History of the Syrian Nation and the Old Evangelical-Apostolic Church of the East. From Remote Antiquity to the Present Time*, Minneapolis 1910, s. 327. Książkę ukończył jego syn Nestorius, G.D. Malech zmarł bowiem 15 czerwca 1909 r. w drodze do USA.

³¹ J. Richter, *A History of Protestant Mission in the Near East*, Edinburgh and London 1910, s. 298.

Słuszne wydaje się zatem stwierdzenie, że ekspresywna religijność była jednym z elementów towarzyszących życiu Asyryjczyków w tym regionie, a późniejsze przejawy zielonoświątkowej pobożności mogły być traktowane jako jeden z fenomenów owych cyklicznych „przebudzeń”. Dwa czynniki decydują więc o pojawieniu się chrześcijaństwa pentekostalnego w tym regionie: wewnętrzna dynamika religijna społeczności oraz jej związki ze Stanami Zjednoczonymi. Są one potęgowane znaczną – jak na populację regionu – migracją.

Działalność Perskiej Misji Pentekostalnej w Chicago

W roku 1900 w Stanach Zjednoczonych Ameryki przebywało około 1000 Asyryjczyków, którzy przybyli tu z Urmii³². Większość z nich mieszkała w Chicago³³, które stopniowo stawało się najliczniejszym asyryjskim miastem Ameryki Północnej. Nestorius George Malech w pracy z 1909 roku pisał o blisko 30 rodzinach asyryjskich mieszkających w Chicago na początku XX wieku³⁴. Jest to jednak informacja mało precyzyjna i niejasna. Można spróbować ustalić szacunkową liczbę Asyryjczyków, opierając się na danych misjonarzy, według których liczyła ona osiem osób. Wówczas 30 rodzin oznaczałoby około 240 osób. Takie obliczenia nie muszą jednak odpowiadać rzeczywistości. Warto bowiem pamiętać, że jedynie znikomy procent emigrantów stanowiły rodziny. Większość Asyryjczyków przyjeżdżających do USA stanowili młodzi mężczyźni.

Przekazuje on jednak znacznie cenniejsze dane dotyczące zrzeszania się Asyryjczyków. Charakteryzuje ich jako ludzi związanych z Kościołem. Sam założył organizację o nazwie Persian Christians Benevolent Society of Chicago, pragnąc w ten sposób dać wszystkim przybywającym tu rodakom możliwie wszechstronne warunki zrzeszania się i dyskusowania. Dodaje, że do tej organizacji należało 100 osób. Wspomina również o Andrew Urshanie, mówiąc: „ma on swoją własną misję na Clark Street dla Asyryjczyków, którzy przyłączyli się do wspólnoty pentekostalnej i mówią językami”³⁵.

Ta lapidarna uwaga stanowi jednak istotne świadectwo aktywności „wspólnoty pentekostanej” w Chicago. Andrew Urshan w swojej autobiografii szczegółowo omawia pobyt w Urmii, naukę w szkole prowadzonej przez Amerykanów, wyjazd do USA, pierwsze spotkanie z duchowością zielonoświątkową, założenie misji w Chicago i działalność misyjną w Iranie, wśród Asyryjczyków³⁶. Potwierdza, że młodzież asyryjska uczęszczająca do szkoły misyjnej faktycznie była zdeterminowana, by w przyszłości odwiedzić USA. Wspomina również o żarliwych modlitwach, lekturze Biblii oraz – co wydaje się niezwykle istotne dla kształtowania poczucia tożsa-

³² A. Ishaya, *Settling Into Diaspora...*, s. 9.

³³ Zob. V. Shoumanov, *Assyrians in Chicago*, Charleston, South Carolina 2001; Y. Benjamin, *Assyrians in Middle America...*

³⁴ G.D. Malech, *History of the Syrian Nation*, s. 401.

³⁵ *Ibidem*, s. 402.

³⁶ A.D. Urshan, *The life story of Andrew Bar David Urshan...*

mości Asyryjczyków – piśmie wydawanym w misji „Zahrira d-Bahra”³⁷. Artykuły ukazujące się na jego łamach odkrywały przed czytelnikami tradycje Asyryjczyków, ich działalność misyjną w okresie dominacji mongolskiej na Bliskim i Środkowym Wschodzie oraz w czasach apostołskich³⁸. Podobnie jak wielu migrujących przed nim mieszkańców Urmii, absolwentów szkół protestanckich, angażował się w działalność religijną i ewangelizacyjną, a wynikiem tych działań stało się założenie wspomnianej Perskiej Misji Pentekostalnej. Koncentrowała się ona przede wszystkim na pozyskiwaniu Asyryjczyków do wspólnoty zielonoświątkowej i w zasadzie do nich była skierowana. Określenie „perska” w nazwie odnosiło się jedynie do miejsca pochodzenia. Ograniczenie działalności jedynie do ludu, z którego pochodził Urshan, bynajmniej nie oznaczało, że misja nie utrzymywała rozległych kontaktów. Przeciwnie. Współpracowała z głównymi ośrodkami pentekostalnymi w Stanach Zjednoczonych – z misją z Azusa Street w Los Angeles oraz misją w Chicago kierowaną przez Williama Durhama, a także z ośrodkami poza USA. O intensywności tych globalnych kontaktów świadczą spotkania Urshana z liderami ówczesnego ruchu zielonoświątkowego – z Alexandrem Boddym, Thomasem Barrattem czy Gerritem Polmanem.

Alexander Boddy, przebywając w USA w 1913 roku, odwiedził misję Urshana, czemu dał wyraz w wydawanym przez siebie czasopiśmie „Confidence”:

Pewnego wieczoru odwiedziliśmy Persian Pentecostal Mission na ulicy Montana. Kilku młodych Persów (w org. *Persian*) złożyło bardzo poważne świadectwa nawrócenia. Ci Persowie byli zaaferowani, widząc swoich rodaków głoszących Ewangelię i śpiewających hymny. Pewien młody Pers mówił tego wieczoru w swoim języku, gdyż nie znał jeszcze dobrze angielskiego. Było to bardzo poruszające widzieć go, jak trzymał za rękę brata Urshana, Persa prowadzącego spotkanie, który tłumaczył dla nas to, co mówił. Nie mówił tego ze strachu przed piekłem, ale z miłości do Pana, do którego teraz się zwrócił, i pojąłem znaną mi frazę – *hamdu-l-lah* („dzięki Bogu”). Byłem bardzo wdzięczny, że ci młodzi Persowie, przybywszy do owego wielkiego grzesznego miasta, znaleźli swoich pobratymców, którzy przywiedli ich do Chrystusa³⁹.

Należy raz jeszcze podkreślić, że pojawiające się w tekście określenie „Persowie” nie dotyczy przynależności etnicznej, lecz jedynie miejsca pochodzenia⁴⁰. Wizyta Boddy’ego w misji dowodzi jednak, że była ona znana w kręgach pentekostalnych i rzeczywiście przyciągała wielu migrantów, Asyryjczyków. Urshan, będąc liderem chicagowskiej społeczności Asyryjczyków zielonoświątkowców, odpowiadał też za prowadzenie działalności pentekostalnej w rejonie Urmii. Chociaż on sam udał się do Persji w roku 1914, pierwsi misjonarze związani z Perską Misją Pentekostalną opuścili USA już w 1908 roku.

Nie bez znaczenia przy analizie tych wczesnych działań misyjnych jest niezwykle zróżnicowany i bogaty materiał pochodzący z prasy pentekostalnej. Informacje o działalności misji znajdujemy we wspomnianym powyżej piśmie „Confidence”, wydawanym w Wielkiej Brytanii przez Cecilla Polhila i Alexandra Boddy’ego w la-

³⁷ Zob. R. Macuch, *Geschichte der Spät- und Neusyrischen Literatur*, Berlin 1976, s. 138–201.

³⁸ A.D. Urshan, *The life story of Andrew Bar David Urshan...*, s. 39.

³⁹ A. Boddy, *Transatlantic experience*, „Confidence” 1913, nr 3, s. 60.

⁴⁰ Użyte przez Boddy’ego określenia oraz frazy świadczą o tym, że identyfikował ich raczej jako muzułmanów konwertytów.

tach 1908–1926. Na terenie USA zaś listy z misji autorstwa Urshana i innych misjonarzy wśród Asyryjczyków w Iranie, notatki, wiadomości oraz dane dotyczące samego kraju w interesującym nas okresie ukazywały się w kilku czasopismach: „Bridegroom’s Messenger”⁴¹, „Later Rain Evangel”⁴², „Pentecostal Evangel”⁴³ oraz „The Pentecostal Testimony”⁴⁴.

Misja zielonoświątkowa w Urmii

Większość Asyryjczyków, którzy doświadczyli przeżyć zielonoświątkowych w Stanach Zjednoczonych, była uprzednio związana z Kościołem prezbiteriańskim, co w pewnym stopniu wpływało na próby pozyskania współwyznawców spośród członków tego Kościoła w Urmii. Choć nie tylko. Misja była skierowana do Asyryjczyków, owszem, w pierwszej kolejności protestantów, ale również wyznawców Asyryjskiego Kościoła Wschodu. Znamienne wydają się słowa Urshana, który podkreślał, że pragnie działać wśród swojego narodu, co być może wpływało z pragnienia przywrócenia mu pamięci o czasach sięgających działalności apostołskiej⁴⁵. Sporadycznie wyrażał również nadzieję na pracę wśród muzułmanów⁴⁶, która – biorąc pod uwagę zmiany zachodzące w Persji – teoretycznie byłaby możliwa w ograniczonym zakresie, ale z powodu napiętej sytuacji politycznej (obecność Rosjan na północy Iranu oraz powstania, które objęły tereny północnego Iranu w czasie rewolucji konstytucyjnej) nie mogła być prowadzona⁴⁷.

Informacje o doświadczeniach zielonoświątkowych Urshana znacznie poprzedziły jego przyjazd w rodzinne strony. Jego ojciec, pracownik Kościoła prezbiteriańskiego, zaniepokojony postawą syna wysłał do Stanów Zjednoczonych jego młodszego brata – Tymoteusza, by ten na miejscu zapoznał się z sytuacją. W konsekwencji Tymoteusz również przyłączył się do grupy zielonoświątkowców. Później zrobił to kolejny z jego braci – Benjamin⁴⁸. Atrakcyjności przeżyć zielonoświątkowych można upatrywać nie tylko w autorytecie Urshana, lecz także w ideologicznej podbudowie

⁴¹ Było wydawane w latach 1907–1996 przez International Pentecostal Church of Christ.

⁴² Wydawane w latach 1908–1939, było „organem prasowym” Stone Church w Chicago.

⁴³ Wydawane przez Assemblies of God w latach 1913–2002. To bodaj najbardziej znany tygodnik pentekostalny (ukazywał się również pod nazwami „Weekly Evangel”, „Christian Evangel”).

⁴⁴ Ukazywało się w latach 1909–1912, było wydawane przez Williama H. Durhama w Chicago.

⁴⁵ Por. J. Joseph, *The Bible and the Assyrians: A Living Memory*, „Journal of Assyrian Academic Studies” 1998, nr 12/1, s. 70–76.

⁴⁶ A.D. Urshan, *On the Persia! Open door among the Mahommedans*, „Later Rain Evangel” September 1913, s. 2–4.

⁴⁷ O wstrzymaniu działalności misyjnej wśród muzułmanów informuje list sir Edwarda Greya z Foreign Office do arcybiskupa Canterbury Randala Davidsona z 6 marca 1907 r. Zob. LPL Davidson 133, ff. 350–351. Podobny w treści list napisał do arcybiskupa sekretarz misji asyryjskiej F.N. Heazell 9 marca 1907 roku. Podkreślał w nim, że anglikanie nie prowadzą działalności misyjnej wśród muzułmanów, sugeruje jednak, że mogą to robić Amerykanie; LPL Davidson 133, f. 354.

⁴⁸ O tych wydarzeniach wspomina B.D. Urshan, *Survivor. The Life Story...*, s. 25.

ruchu, a zatem w chęci powrotu do „czasów apostołskich”, silnie podkreślanej przez asyryjskich zielonoświątkowców.

Pierwszymi pentekostalnymi misjonarzami na terenie północno-zachodniego Iranu byli jednak Saul Baddell oraz Bob Lazarus – Asyryjczycy regionu Urmii działający z Urshanem w misji w Chicago. Ich aktywność budziła sprzeciw lokalnych chrześcijan. Krytykowane były zwłaszcza zachowania zielonoświątkowe, przede wszystkim mówienie językami i to, że podczas modlitw się „trzęśli”⁴⁹. Pierwsza relacja Baddella i Lazarusa ukazała się na łamach „Later Rain Evangel” we wrześniu 1911 roku. Czytamy w niej o pewnych sukcesach wśród prezbiterian⁵⁰ – co oczywiście powodowało konwersje w obrębie różnych tradycji chrześcijańskich⁵¹ – ale także o sprzeciwie Ormian i Asyryjczyków⁵².

W tym samym periodyku, w numerze z września roku 1913, czytamy o możliwościach aktywności misyjnej w Persji⁵³ (w zasadzie cały numer poświęcony jest pracy w krajach muzułmańskich, w tym w Sudanie i Egipcie). Pojawia się też informacja o języku używanym przez Asyryjczyków jako języku, którym Bóg zwrócił się do Adama i którym mówił Jezus. W autobiografii Benjamina Urshana znajdujemy również informację, że wioska, z której pochodzili – Abadżalu – była miejscem narodzin patriarchy Abrahama⁵⁴. W przypadku Iranu sugerowana możliwość prowadzenia działań misyjnych przez chrześcijan wśród muzułmanów mogła być wiązana z obecnością Rosjan na tych terenach i deklarowaną przez nich opieką nad chrześcijanami Wschodu oraz rozciągnięciem przez nich jurysdykcji nad społeczność muzułmańską⁵⁵.

W numerze kwietniowym z 1914 roku ukazała się pierwsza relacja Urshana, pisana w czasie podróży do Iranu⁵⁶. Autor przedstawia w niej wiele ważnych praktycznych informacji dotyczących między innymi środków płatniczych w tym kraju, w jakie przeciw mieli go wyposażyć zielonoświątkowcy z USA. W zakresie działań misyjnych przedstawiał plany wydrukowania kilku tysięcy traktatów w języku syryjskim w Tyflisie, które zamierzał kolportować wśród Asyryjczyków. Możemy się domyślać, że dotyczyły one kwestii „chrztu w Duchu Świętym” i innych aspektów pobożności zielonoświątkowej. Byłyby to zatem pierwsze tego typu teksty drukowane w języku używanym przez Asyryjczyków z Iranu.

Rozpoczęcie pracy misyjnej przez Urshana zbiegło się jednak z rozpoczęciem pierwszej wojny światowej i wkroczeniem wojsk tureckich do Azerbejdżanu irań-

⁴⁹ A.D. Urshan, *Pentecost in Persia*, „The Weekly Evangel”, 26 August 1916, s. 5.

⁵⁰ *The Offence of the Cross*, „Later Rain Evangel”, November 1911, s. 13–14.

⁵¹ Sam Urshan powiada o sobie, że jest konwertytą misjonarzy – *On the Persia! Open Door among the Mahommedans*, „Later Rain Evangel”, September 1913, s. 3.

⁵² Warto w tym kontekście wspomnieć o rywalizacji między różnymi Kościołami, którą zauważają sami Asyryjczycy i względem której pozostają krytyczni, zob. Y.H. Shahbaz, *The Rage of Islam*, Philadelphia 1918, s. 27.

⁵³ A.D. Urshan, *On the Persia! Open door...*, s. 2–4.

⁵⁴ B.D. Urshan, *Survivor. The Life Story...*, s. 20.

⁵⁵ S.G. Wilson, *The Russian occupation of northern Persia*, „The Moslem World” 1913, nr 3/4, s. 339–349.

⁵⁶ A.D. Urshan, *From our missionary in Persia*, „Later Rain Evangel”, April 1914, s. 17.

skiego i do Urmii, co spowodowało gwałtowne migracje ludności. Materiały misyjne z tego okresu ukazują przede wszystkim złożoność rozgrywających się wydarzeń oraz dramatyczną sytuację ludności chrześcijańskiej w tym regionie⁵⁷.

Z powodu działań wojennych Urshan udał się do Tyflisu, gdzie przebywała wówczas pokaźna grupa Asyryjczyków. Stamtąd zaś udał się później do Petersburga. W „Later Rain Evangel” w 1915 roku ukazała się informacja o wycofujących się wojskach rosyjskich i o zajmowaniu terenów Azerbejdżanu przez wojska muzułmańskie, a także o ucieczce ludności perskiej w liczbie około 50 tysięcy. W tej sytuacji autorzy tekstu, mając świadomość trudności, w jakich znalazła się misja, wspominają o wstrzymaniu finansowania pracy Urshana ze względu na możliwość utraty środków⁵⁸.

Szczegółowy opis tych wydarzeń i ich wpływu na rozwój ruchu zielonoświątkowego w rejonie Urmii znajdujemy w materiałach autorstwa samego Urshana, ale pisanych już z pewnej perspektywy czasowej. W 1916 roku na łamach pism pentekostalnych pojawiły się relacje z jego pobytu w Iranie. Mają charakter retrospektywny, analityczny oraz może nieco systematyzujący i porządkujący wydarzenia związane z rozwojem pentekostalizmu w Iranie. Powstawały one zarówno w USA, jak i w Kanadzie (w Winnipeg i Ottawie). Wynika z nich, że do 1914 roku społeczności zielonoświątkowe pojawiły się w kilku miejscowościach wokół miasta Urmii – w Abadżalu, w rodzinnej miejscowości Urshana, w Karadżalu, Addzie, Geogtapie, o której wspominał Richter w kontekście „przebudzeń religijnych”, oraz w Szirabadzie. Liczebność społeczności zielonoświątkowej, szacowana na podstawie danych przekazywanych w listach, wynosiła 170 osób⁵⁹. Wydaje się, że jest to liczba dość znacząca. Yonan H. Shahbaz, Asyryjczyk i baptysta, dowodzi, że około roku 1914 wszystkich protestantów na tym terenie było około 3 tysięcy⁶⁰. Zważywszy zatem na dość krótki okres działalności misji pentekostalnej, 170 zdeklarowanych członków świadczy mimo wszystko o sukcesie misji. Należy również zwrócić uwagę, że gwałtowne zmiany polityczne, jakie zachodziły w tym czasie w Iranie, zwłaszcza rewolucja konstytucyjna oraz wojna, wstrzymały wszelkie działania o charakterze misyjnym. Powrót misjonarzy pentekostalnych na te tereny nastąpił dopiero w latach dwudziestych XX wieku.

Andrew Urshan nie powrócił już do Iranu, zaś jego brat Benjamin po przyjeździe do Urmii – po 1918 roku – wspierał niewielką społeczność zwolenników doktryny „chrztu w imię Jezusa”. Wspomnienia z okresu tej krótkiej, aczkolwiek intensywnej działalności zawierają zarówno nadzieję na możliwość pracy, jak i uprzedzenia ludności. Dobrze oddają je słowa Urshana:

Ludzie często myśleli, że mam jakąś tajemną magiczną moc, która chroni mnie przed wszelkim niebezpieczeństwem. Rzeczywiście, bali się mnie i nigdy nie podnieśli na mnie ręki. Kiedyś użyłem chusteczki, by wytrzeć pot z czoła, i gdy przemawiałem, rozciągałem chusteczkę przed słuchającymi. Powiedzieli, że moja chusteczka zawiera jakąś dziwną substancję chemiczną, która doprowadza do omdlenia. Inni mówili, że ich hipnotyzują wzrokiem, często zatem pod-

⁵⁷ Zob. M. Schaffner Platt, *The War Journal of a Missionary in Persia*, New York 1915.

⁵⁸ *Developments in Persia*, „Later Rain Evangel”, October 1915, s. 17.

⁵⁹ A.D. Urshan, *Pentecost in Persia*, „The Weekly Evangel”, 2 September 1916, s. 4.

⁶⁰ Y. Shahbaz, *The Rage of Islam...*, s. 26.

czas kazań zamykałem oczy. Jeszcze inni z kolei twierdzili, że mam mały amerykański bezgłówny rewolwer, który noszę przy sobie, i dzięki niemu czuję się bezpieczny i odważny. Niektórzy zaś wierzyli, że jesteśmy obdarzeni prawdziwą, ponadnaturalną mocą. Mój lud zapomniał, że Bóg Pięćdziesiątnicy jest taki sam dzisiaj⁶¹.

Niewątpliwie działania Urshana i pierwszych misjonarzy zielonoświątkowych pracujących wśród Asyryjczyków w północno-zachodnich rejonach Iranu można postrzegać jako sposób przywracania pamięci o czasach apostołskich. W szerszym kontekście odpowiadają dyskusjom tożsamościowym podejmowanym przez społeczność Asyryjczyków, w których dominują odwołania do starożytnej Asyrii oraz tradycji chrześcijaństwa aramejskiego⁶².

Przedstawiony materiał pozwala na wysnucie kilku wniosków. Przede wszystkim wczesny pentekostalizm, przesiąknięty ideą misyjną⁶³, ma charakter globalny. Sprzyjają temu aktywność całych społeczeństw, migracje, obieg idei i rozwój prasy. Rozwija się on również w kontekście lokalnym, nakładając się na wierzenia i dyspozycje mieszkańców danego obszaru. W przypadku Iranu w latach 1908–1916 istotnym czynnikiem jest aktywność chrześcijan skupionych wokół miasta Urmia.

Zależność wczesnego ruchu zielonoświątkowego w Iranie od pentekostalizmu amerykańskiego jest dość dobrze widoczna, choć wpływ amerykański ma raczej wymiar inspirujący oraz motywujący. Działalność misyjną prowadzą bowiem misjonarze lokalni, co pozwala zakładać, że komunikują się w języku używanym przez daną społeczność, znają miejscowe tradycje i potrzeby ludności, a nadto rozumieją trudności w przyjęciu i zaakceptowaniu doktryny zielonoświątkowej. Pojawienie się zachodnich misjonarzy przypada na okres nieco późniejszy. Słuszne zatem wydaje się stwierdzenie oparte na spostrzeżeniach Allana Andersona, że wczesny ruch zielonoświątkowy charakteryzuje się wieloma równoległymi rozwijającymi się ośrodkami, często luźno z sobą związanymi. Niewątpliwie takim ośrodkiem poza USA jest również Urmia, teren pogranicza irańsko-tureckiego, pogranicza kulturowego i religijnego.

Listy wczesnych misjonarzy pisane z tego regionu świadczą o dynamicznym rozwoju ruchu pomimo sprzeciwów i krytyki zarówno członków kościołów tradycyjnych – ormiańskiego i asyryjskiego, jak i protestantów.

Ważną motywacją w podejmowanych przez zielonoświątkowców przedsięwzięciach misyjnych jest powiązanie Iranu z Biblią. Począwszy od obecności królów perskich na kartach Biblii, przez mędrców-magów, którzy przybyli oddać pokłon Jezusowi, po wydarzenia opisujące dzień Pięćdziesiątnicy w księdze Dziejów Apostołów, gdy w Jerozolimie zebrani byli mieszkańcy Medii i Partii, a więc mieszkańcy terenów dawnego Iranu⁶⁴. Widoczne jest to zarówno w pismach zielonoświątkowców Asyryjczyków, jak i misjonarzy amerykańskich. Wymowny na tym tle wydaje się

⁶¹ A.D. Urshan, *Pentecost in Persia*, s. 5.

⁶² R. Donef, *Assyrians post-Niniveh: identity, fragmentation, conflict and survival (672BC–1920)*, Sydney 2012.

⁶³ G.B. McGee, *Early Pentecostal Missionaries: They Went Everywhere Preaching the Gospel [w:] Azusa Street and Beyond*, G. McClung (red.), Bridge-Logod, Florida 2006, s. 35–40.

⁶⁴ Zob. E.M. Yamauchi, *Persia and the Bible*, Michigan 1996.

tekst Johna Whartona, misjonarza zielonoświątkowego, opublikowany w 1924 roku, w którym czytamy:

Iran (Persja) jest jednym z najstarszych krajów na ziemi. Jego historia ma kilka tysięcy lat. Królestwa i narody powstawały i upadały, Iran zachował jednak swoją niezależność. Dlaczego? Czy ze względu na swoje niebywale predyspozycje? Nie. Odpowiedź znajduje się w Biblii. Bóg powiedział Abrahamowi, że będzie błogosławił tym, którzy go błogosławią, a przeklnie tych, którzy jemu będą złorzeczyć. Iran jako naród zawsze okazywał dobro ludziom należącym do Boga⁶⁵.

Słowa te były jednak pisane w nieco odmiennych warunkach społeczno-politycznych. W kontekście upadku dawnej dynastii – Kadżarów – i związanych z tym nowych nadziei na prowadzenie pracy misyjnej w Iranie. Także misji zielonoświątkowych.

---

⁶⁵ J.G. Warton, *Persia's open door*, „The Pentecostal Evangel”, 12 January 1924, s. 6.